

Олександр Співак
ТОВ «Старокостянтинівцукор»,
м. Старокостянтинів, Хмельницька область

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦУКРОВИХ ЗАВОДІВ УКРАЇНИ

Підприємства цукрової промисловості України до 1990 р. займали перше місце у світі з виробництва бурякового цукру, виробляючи 1320 % від світового виробництва, а в окремі роки і 2223 %. У цукровій галузі працювало 192 цукрових та 5 цукрорафінадних заводів, 7000 господарств, які вирощують цукрові буряки [1]. Сучасний стан підприємств цукрової промисловості України характеризується значним погіршенням, а точніше кризою. У 2013/2014 році виробництво цукру здійснювало 38 заводів. Починаючи з 2000 р. сумарна потужність працюючих заводів знизилася майже на 50 % та становила у 2012 р. 212,9 тис. т переробки буряку на добу. Мало місце скорочення площ посіву цукрових буряків за останні 10 років у 2,5 рази (з 773 тис. га до 306 тис. га) [2].

Вітчизняна цукрова галузь слабо диверсифікована, характеризується низьким рівнем упровадження інновацій і неефективним використанням ресурсів, тому є дуже вразливою до коливань кон'юнктури зовнішніх ринків. Основною проблемою подальшого розвитку цукробурякового підкомплексу АПК, яка потребує невідкладного вирішення, є підвищення продуктивності праці, що дасть можливість зробити вітчизняний цукор та супутні продукти цукрових заводів конкурентоспроможними на зовнішніх ринках і тим самим сприятиме розширенню ринків збуту цукропродуктів та забезпечить прибутковість галузі.

У структурі агропромислового комплексу бурякоцукровий підкомплекс посідає особливе місце. Його функціональна структура спрямована на забезпечення населення цукром, промисловості – сировиною, рослинництва – відходами виробництва, тваринництва – відходами виробництва та концентрованими кормами, зовнішньої торгівлі – експортними товарами, а територіальна – на максимальне використання регіональних природних умов та економічних ресурсів для розвитку бурякоцукрового комплексу. Останнє є однією з провідних галузей сільськогосподарського виробництва, від якої значною мірою залежить його економіка та добробут народу, продовольча безпека країни.

Бурякоцукровий комплекс охоплює цукрову, рафінадну, спиртову, дріжджову, комбікормову, кондитерську та торгову галузі. На сьогодні підприємства цих галузей мають достатньо потужностей для переробки усього цукрового буряка, але чимала їх кількість вимагає оновлення застарілого обладнання. Коли ж врахувати й те, що в майбутньому виробництво цукру може бути значно збільшене, то виникає необхідність розширення виробничих потужностей і оптимізації розміщення промислових підприємств. Інтенсифікація агропромислового комплексу у найближчі роки відбуватиметься в умовах докорінного реформування галузей АПК, а відтак необхідні будуть значні капітальні вкладення для відновлення, розширення, модернізації та реконструкції основних засобів.

Концепція розвитку бурякоцукрового підкомплексу передбачає модернізацію всіх його складових, удосконалення економічних і технологічних зв'язків між ними, їх збалансований розвиток, інтегрування та кооперування виробництва, використання найновіших технологій, розширення асортименту та поліпшення якості кінцевої продукції. А на цій основі можна очікувати підвищення економічної ефективності підкомплексу в цілому і окремих його ланок, здешевлення кінцевої продукції для населення.

У бурякоцукровому виробництві кінцевим продуктом, який об'єднує економічні інтереси сільськогосподарських товаровиробників і переробних підприємств цукрової сировини загальним предметом їх спільної діяльності, яка ґрунтується на нерозривній організаційно-технологічній спорідненості і належності до однієї виробничої системи, є цукор. Важлива методологічна основа організації його виробництва в межах бурякоцукрового підкомплексу – забезпечення пропорційного, збалансованого розвитку всіх

ланок загального організаційно-виробничого і техніко-технологічного ланцюга – від селекції створення високопродуктивних сортів і гібридів цукрових буряків, вирощування і збирання без втрат високих врожаїв цукрової сировини до переробки її при високих нормах виходу кінцевої продукції та економних витратах ресурсного потенціалу.

Технологічну якість цукрового буряка оцінюють за такими показниками:

- 1) вмістом сахарози;
- 2) якістю нормального соку;
- 3) якістю очищеного нормального соку.

Важливим показником якості цукрових буряків є рівень його загального забруднення, який в останні роки складає 8-15%. Продукція з високим показником забруднення погано зберігається і переробляється на цукрових заводах. Це – основна причина втрат сировини і цукру при збереженні, транспортуванні і переробці цукрових буряків.

Середній вихід цукру з одиниці сировини на заводі визначають як різницю між середньою цукристістю коренеплодів в період приймання і фактично сформованими середніми втратами цукру при транспортуванні, збереженні і переробці цукрового буряка. Рівень втрат цукрових буряків і цукру за своїм значенням порівнюється з показниками врожайності і якості сировини.

В умовах співпраці цукрових заводів і бурякосійних господарств за договорами контрактації були встановлені закупівельні ціни на цукрові буряки. Сільськогосподарські виробники продавали сировину цукровим заводам. Рівень рентабельності буряківництва визначався як співвідношення прибутку від реалізації цукрових буряків і повної його собівартості. Цукрові заводи визначали рентабельність виробництва цукру, виходячи з вартості закупленої сировини, витрат на його переробку і виторг від продажу цукру.

Для того, визначити рентабельність виробництва цукробурякового підкомплексу доцільно розрахувати умовний дохід від реалізації цукру, тому що фактичний дохід від реалізації цукру складається з доходу, отриманого від реалізації цукру, в поточному році і протягом ряду попередніх років. Сучасний механізм обліку і звітності сільськогосподарських підприємств не дозволяє “відстежити” продаж за всіма напрямками реалізації цукру, отриманого з конкретного врожаю цукрових буряків, “не переплутавши” його з новим цукром або з залишками цукру минулих років.

Умовний дохід від реалізації цукру, розрахований як добуток кількості цукру, який отриманий від конкретного врожаю цукрових буряків і середньої ціни реалізації цукру, що склалася в сировинній зоні або в підкомплексі в поточному, році може використовуватися для розрахунку результатів роботи підкомплексу за рік. Для розрахунку прибутку матеріальні та грошові витрати на виробництво, транспортування і переробку цукрових буряків беруться за фактично сформованими витратами. Розрахунковий прибуток від реалізації цукру відображає ефективність цукробурякового підкомплексу. Варто зазначити, що в умовах інфляції і нестабільності цін розрахунковий прибуток може бути заниженим. Якщо ціна реалізації цукру зростає, необхідно застосовувати поправочний коефіцієнт.

Можливий також інший варіант визначення рентабельності цукробурякового підкомплексу, який прийнятний і для розрахунку рентабельності буряківництва. Прибуток від реалізації цукру визначається за окремий період, виходячи з доходу від реалізації цукру за цей період, який розрахований за фактично сформованими цінами на цукор різних років виробництва, але поточного року реалізації. Матеріальні та грошові витрати на виробництво цукрових буряків і цукру в різні роки дуже відрізняються. Отже, щоб правильно визначити прибуток від буряківництва, необхідно знати ціну реалізації і кількість проданого цукру, а також витрачених матеріально-грошових ресурсів з урахуванням року виробництва.

Отже, економічна ефективність цукробурякового підкомплексу може бути вирахована за допомогою системи показників. До того ж, використання зазначених методичних підходів розрахунку не виключає застосування інших показників, які дозволяють повніше і глибше проаналізувати окремі сторони інтегрованого виробництва в умовах формування ринкових відносин.

Розгляд науково-теоретичних основ ефективності виробництва та формування бурякоцукрової галузі дозволяє сформулювати наступні висновки:

1. З метою комплексного аналізу ефективності бурякоцукрової галузі обґрунтована методична схема з використанням інтегрального індексу порівняльної оцінки ефективності.

2. Для характеристики результативності розвитку бурякоцукрового підкомплексу на макrorівні, запропонована система показників, які відображають технологічні, економічні, маркетингові, екологічні та соціальні аспекти ефективності виробництва і функціонування галузі.

3. Основними кількісними ознаками формування ринку цукру в Україні можна вважати зміни обсягів і структури реалізації цукру за маркетинговими каналами.

4. Система ціноутворення на ринку цукру повинна створити передумови для розширеного відтворення в підкомплексі на основі макроекономічного регулювання товарообмінних процесів. Одночасно збільшення прибутковості та підвищення конкурентоспроможності бурякоцукрової галузі вимагає ефективного менеджменту організаційно-економічного механізму виробництва і реалізації цукру на рівні товаровиробників.

Отже, економічна ефективність виробництва цукру визначається впливом складного комплексу технологічних, науково-технічних і організаційно-економічних факторів.

За результатами наших досліджень визначено, що ТОВ «Старокостянтинівцукор» має наступні напрямки розвитку:

- розвиток інвестиційної привабливості для вкладення капіталу;
- ослаблення позицій конкурентів;
- підвищення конкурентоспроможності цукрового заводу, на основі використання високих технологій та інновацій;
- збільшення реалізації основної (буряковий цукор) і побічної (жом і меляса) продукції на експорт і отримання додаткових доходів;
- застосування для обробки бурякосировини нових високоврожайних сортів цукрових буряків, що володіють необхідним рівнем стійкості до типових патогенів та адаптивності до природно-кліматичних умов Хмельницької області.

Функціонування цукрової промисловості доводить, що приплив інвестицій в інноваційний розвиток сприятливо позначився на підвищенні технологічних показників переробки сировини, але подальший розвиток взаємин цукрових заводів і сільськогосподарських товаровиробників вимагає удосконалення. Розрахунки доводять доцільність і ефективність створення і функціонування інтегрованих формувань, які займаються не тільки виробництвом сировини, а й отримують кінцеву продукцію з нього – цукор. Отже, інтеграція в галузі дає змогу компаніям сконцентрувати в своїх руках виробництво цукрових буряків, їх переробку на власних цукрових заводах і збут готової продукції (цукру). Виробництво цукру з цукрового буряка власного виробництва значно вигідніше, ніж з покупної, і тим більше з цукру-сирцю. За рахунок вдосконалення взаємовідносин між сільськогосподарськими, переробними і торговими підприємствами, заснованими на інтеграції та погодженні їх інтересів, можна усунути диспропорції всередині бурякоцукрового кластеру і підвищити ефективність його функціонування.

Література

1. Ємцев В. І. Моніторинг стану та розвитку конкурентоспроможності підприємств цукробурякового комплексу України [Електронний ресурс] / В. Ємцев // Електронний інституціональний репозиторий. Приазовського державного технічного університету. – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/1493>.

2. Ринок цукру України. Липень 2013/[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrselko.com/uploads/media/Sugar_jul_2013.pdf.

Костенко Т. Інноваційні резерви підвищення продуктивності праці на вітчизняних підприємствах цукрової галузі / Т. Костенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – 5 (170). – С. 44-49.